

WSTĘP

Region Azji i Pacyfiku jest globalnym centrum – to stwierdzenie od co najmniej kilkunastu lat nie budzi kontrowersji. Stało się wręcz oczywistością nie tylko powtarzaną podczas akademicko-eksperckich dyskusji na temat współczesnych stosunków międzynarodowych, lecz także przytaczaną w publicystyce, prasie i wypowiedziach polityków. O znaczeniu regionu świadczy m.in. to, że jest on postrzegany jako kluczowy przez dwa największe mocarstwa: Stany Zjednoczone Ameryki (USA) i Chińską Republikę Ludową (ChRL). Układ sił między tymi państwami w największym stopniu wpływa na porządek międzynarodowy w regionie. Jednym z obszarów oddziaływania mocarstw i ścierania się ich interesów jest Azja Północno-Wschodnia (subregion Azji i Pacyfiku). Jej centralnym punktem jest Półwysep Koreański, który z uwagi na nieustanne napięcia między państwami koreańskimi, rozwijany intensywnie – zwłaszcza w ostatniej dekadzie – północnokoreański program nuklearny oraz zaangażowanie mocarstw stanowi poważne wyzwanie rzucone bezpieczeństwu międzynarodowemu w regionie. Z różnych powodów Półwysep Koreański zajmuje szczególnie istotne miejsce w polityce zagranicznej zarówno Chin, jak i USA. Od tego, jak rozwinie się sytuacja na półwyspie, może zależeć powodzenie dalszej strategii obu mocarstw w regionie oraz stan ich stosunków dwustronnych. Ponadto analizując politykę zagraniczną państw koreańskich, bez trudu można dostrzec, że postrzegają one Chiny i USA jako dwa centra i ośrodki siły w regionie, do których należy wypracować odpowiednie podejście.

Półwysep Koreański jawi się jako niezwykle interesujący przypadek z punktu widzenia bezpieczeństwa międzynarodowego. Wzbudzająca niepokój polityka Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej (KRLD), proliferacja broni masowego rażenia, sztuczny i będący pokłosiem zimnowojennych realiów podział narodu koreańskiego, historycznie zakorzeniona rywalizacja wielkich mocarstw na Półwyspie Koreańskim, z których obecnie największe znaczenie mają Chiny i USA, choć nie można zapominać również o Japonii i Rosji – to zaledwie kilka z wielu zagadnień świadczących o tym, że problemy bezpieczeństwa na półwyspie zasługują na pogłębione studia. Doświadczenia ostatnich lat bezsprzecznie dowiodły, że szeroko pojęty problem północnokoreański jest niezwykle aktualny i zyskuje na znaczeniu. Doniesienia o kolejnych próbach nuklearnych i rakietowych Korei Północnej, stanie zdrowia jej przywódcy, napięciach na linii KRLD–USA, postawie Chin wobec północnokoreańskiego sąsiada

i dylematach polityki Republiki Korei regularnie goszczą w serwisach informacyjnych.

Swego rodzaju fenomen Korei Północnej zadziwia obserwatorów na całym świecie. Państwo od wielu lat wręcz skazywane na upadek, uznawane za nieprzystające do realiów współczesnego świata znacząco wpływa na bezpieczeństwo w regionie i rzuca wyzwanie potężniejszym od siebie, w tym dwóm największym mocarstwom świata. Północnokoreański reżim, nazywany często pariasem międzynarodowym, odnosi sukcesy, rozwijając programy nuklearny i raketowy wbrew interesom silniejszych od siebie państw, którym na przestrzeni lat nie udało się – ani prośbą, ani groźbą – powstrzymać władz w Pjongjangu przed rozbudową potencjału militarnego. Tak częste, zwłaszcza w obiegu medialnym, umniejszanie znaczenia Korei Północnej i kwestionowanie tego, że jest ona autonomiczna w swoich poczynaniach, utrudnia zrozumienie specyfiki wydarzeń, jakie od lat rozgrywają się na Półwyspie Koreańskim.

Choć uwagę świata przyciąga przede wszystkim aktywność Korei Północnej, to nie można zapominać o tym, jak istotnym graczem dla regionalnego układu sił jest Korea Południowa. Rządzący w Seulu od lat konsekwentnie rozwijają całłościową potęgę państwa, odnosząc szczególne sukcesy zwłaszcza na polu gospodarczym. Ponadto zainicjowany od końca lat 90. proces zbliżenia międzykoreańskiego w ramach tzw. słonecznej polityki unaoczniał rosnące znaczenie Republiki Korei jako ważnego gracza w wymiarze politycznym, realnie oddziałującego na sytuację na Półwyspie Koreańskim. Specyficzna sytuacja Południa wynika nie tylko z rywalizacji z Północą o prymat na półwyspie, lecz także ze stanu „zawieszenia” między dwoma potężnymi mocarstwami: USA – kluczowym sojusznikiem gwarantującym bezpieczeństwo i Chinami – najistotniejszym partnerem gospodarczym. Wielopłaszczyznowe i niepozbawione kwestii spornych stosunki z USA i Chinami sprawiają, że Korea Południowa stoi przed trudnymi wyborami, starając się czerpać jak najwięcej z relacji z oboma mocarstwami i równocześnie umacniać się jako samodzielny podmiot w regionie.

Problemy na Półwyspie Koreańskim nie miałyby takiego ciężaru gatunkowego, gdyby nie zaangażowanie USA na tym obszarze. Sojusz z Republiką Korei jest, oprócz aliansu z Japonią, filarem amerykańskiej strategii w Azji Północno-Wschodniej i szerszej regionie Azji i Pacyfiku, która mimo upływu lat w wymiarze bezpieczeństwa jest w znacznym stopniu oparta na zasadach tzw. systemu z San Francisco. Z punktu widzenia amerykańskich interesów globalnych

i regionalnych poważnym wyzwaniem jest polityka prowadzona przez Koreę Północną, która w coraz większym stopniu zagraża najbardziej elementarnym amerykańskim interesom narodowym, włącznie z bezpieczeństwem terytorium kontynentalnego USA. Niewątpliwą porażką największego mocarstwa świata jest fakt, że kolejne amerykańskie administracje nie potrafiły rozwiązać problemów narastających wskutek polityki tego państwa.

Państwem w ogromnym stopniu wpływającym na sytuację na Półwyspie Koreańskim jest ChRL. Ze względu na bliskość geograficzną, wielowiekowe oddziaływanie polityczne, gospodarcze i kulturowe oraz skalę aktualnych powiązań z państwami koreańskimi Chiny jawią się jako niezwykle istotny gracz na Półwyspie Koreańskim. Doskonale zdają sobie z tego sprawę władze w Waszyngtonie, które od lat starają się różnymi sposobami nakłonić swoich odpowiedników w Pekinie do przyjęcia bardziej krytycznej postawy wobec KRLD. Chińska percepcja wydarzeń na Półwyspie Koreańskim jest odmienna od amerykańskiej, co jest głównym powodem niemożności znalezienia wspólnego mianownika przez Amerykanów i Chińczyków w odniesieniu do problemu północnokoreańskiego. Co więcej, ostatnie lata wyraźnie pokazują, że wbrew często powtarzanym głosom Chiny – mimo posiadania wszelkich środków oddziaływania na Koreę Północną – nie są w stanie kontrolować problematycznego sąsiada. Koreańska polityka ChRL jest mieszkanką historycznych doświadczeń, strategicznych dylematów i nawarstwiających się sprzeczności. Uwzględnienie chińskiego spojrzenia, bardzo często pomijane w zachodnich publikacjach prasowych, wydaje się niezbędne dla zrozumienia skali złożoności problemów bezpieczeństwa na półwyspie.

Dynamika bezpieczeństwa na Półwyspie Koreańskim, mająca kluczowe znaczenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego w Azji Północno-Wschodniej, jest wypadkową interakcji państw koreańskich z Chinami i USA. W książce koncentruję się na roli ChRL i USA w kształtowaniu tej dynamiki. Przedstawiam przyczyny zaangażowania obu mocarstw na Półwyspie Koreańskim, ich interesy i cele, kontekst globalnego i regionalnego wymiaru ich polityk zagranicznych, środki i metody oddziaływania w stosunkach z państwami koreańskimi oraz ewolucję stanowisk wobec głównych wyzwań bezpieczeństwa na Półwyspie Koreańskim. Staram się pokazać, że „koreańskie problemy” są tak złożone, że niemożliwe jest rozwiązanie ich w sposób jednostronny, bez uwzględnienia interesów głównych zainteresowanych: Chin, USA oraz Korei Płd. i Korei Płn.

Niniejsza książka powstała na podstawie rozprawy doktorskiej „Rola Chin i USA w kształtowaniu bezpieczeństwa regionalnego w Azji Północno-Wschodniej na początku XXI w. Przypadek Półwyspu Koreańskiego”, napisanej w październiku 2017 r. i obronionej w maju 2018 r. na Uniwersytecie Warszawskim. Od momentu zakończenia prac nad rozprawą minęło wystarczająco dużo czasu, abym mógł na nią spojrzeć na nowo, a przede wszystkim krytycznie. Upływ czasu wymusił też uwzględnienie rozwoju wypadków na Półwyspie Koreańskim po 2017 r. Był to czas wyjątkowo intensywny nawet jak na koreańskie standardy. Zrobiłem co w mojej mocy, aby do rąk czytelnika trafiła książka możliwie jak najbardziej aktualna.

Kształtowanie dynamiki bezpieczeństwa na Półwyspie Koreańskim przez Chiny i USA analizuję, opierając się na pięciu założeniach:

1. Sytuacja bezpieczeństwa na Półwyspie Koreańskim jest osadzona w szerszym kontekście regionalnym Azji Północno-Wschodniej. Mimo że jest ona częścią składową większych systemów regionalnych (np. Azji i Pacyfiku), cechuje się takimi właściwościami w zakresie bezpieczeństwa, które pozwalają traktować ją jako odrębny region w stosunkach międzynarodowych. Z uwagi na złożoność stosunków międzynarodowych i wyzwań bezpieczeństwa w tej części świata analizę przeprowadzam z uwzględnieniem dorobku różnych teorii stosunków międzynarodowych: realizmu, neoliberalizmu i konstruktywizmu.

2. Na obecną politykę zagraniczną USA i Chin na Półwyspie Koreańskim i w Azji Północno-Wschodniej wpływ ma zróżnicowana historia zaangażowania tych państw w regionie. Dlatego w jednym z rozdziałów zarysowuję historyczne korzenie tej aktywności. Nie jest to jednak kompleksowe zrelacjonowanie historii stosunków amerykańsko- i chińsko-koreańskich – odwołania historyczne służą wyłącznie podkreśleniu ewolucji zachowań mocarstw. Zasadniczo zakres analizy tematu jest ograniczony czasowo od początku XXI w., tj. od 2001 r. do 2020 r. Przyjęte ramy czasowe są uzasadnione z kilku względów. Początek XXI w. był czasem zmian władzy w USA (w styczniu 2001 r. rozpoczęcie rządów przez administrację prezydenta George’a W. Busha) i ChRL (w marcu 2003 r. rządy w państwie objęli przewodniczący Hu Jintao i premier Wen Jiabao). Ponadto przełom lat 90. i początku nowego tysiąclecia był czasem bezprecedensowego, jeśli chodzi o zaangażowanie polityczne, dialogu międzykoreańskiego pod znakiem tzw. słonecznej polityki realizowanej przez administrację Kim Dae-junga. Również w pierwszych latach XXI w.

doszło do ponownego zaognienia kryzysu nuklearnego na Półwyspie Koreańskim (tzw. drugi kryzys nuklearny rozpoczęty w drugiej połowie 2002 r.).

3. Działania Chin i USA na Półwyspie Koreańskim są osadzone w szerszym kontekście polityki zagranicznej i bezpieczeństwa obu mocarstw. Ich posunięcia na odcinku koreańskim odzwierciedlają założenia polityki zagranicznej i bezpieczeństwa w wymiarze globalnym i regionalnym (Azji i Pacyfiku). W pracy nie podejmuję kwestii wewnętrznych w ChRL i USA ani w państwach koreańskich, choć biorę je pod uwagę jako czynnik, który ma znaczenie dla kształtowania dynamiki bezpieczeństwa na Półwyspie Koreańskim i w Azji Północno-Wschodniej. Temat stosunków amerykańsko-chińskich podejmuję wyłącznie z punktu widzenia działań obu państw wobec Półwyspu Koreańskiego.

4. ChRL i USA kształtują dynamikę bezpieczeństwa na Półwyspie Koreańskim przez wielopłaszczyznowe interakcje w stosunkach z państwami koreańskimi. Na potrzeby analizy polityki zagranicznej Chin i USA wobec państw koreańskich przyjmuję kategorię środków i metod oddziaływania międzynarodowego państwa (będących środkami jego polityki zagranicznej państwa). W rozumieniu Justyny Zając środki polityki zagranicznej to „wszystkie zasoby i instrumenty, przy użyciu których państwa starają się kształtować pożądane postawy i działania zagranicznych podmiotów oraz pożądane stany zjawisk i procesów międzynarodowych”. Polska badaczka definiuje metody jako „sposoby posługiwania się przez państwa środkami” i dzieli je na pozytywne (nakłanianie), negatywne (przymus) i neutralne. W pracy stosuję podział według kryterium przedmiotowego na środki polityczne, ekonomiczne, wojskowe i kulturowo-cywilizacyjne¹. Uwzględniam wyłącznie te wymiary stosunków ChRL i USA z państwami koreańskimi, które w moim przekonaniu mają wpływ na bezpieczeństwo na Półwyspie Koreańskim i w regionie.

5. Wpływ Chin i USA na sytuację bezpieczeństwa na Półwyspie Koreańskim można ocenić przez pryzmat reakcji obu mocarstw na dwa kluczowe wyzwania: problem północnokoreańskiego programu nuklearnego i kwestię zjednoczenia Korei. Choć problem nuklearny dawał o sobie znać już w latach 90. (tzw. pierwszy kryzys nuklearny), to na znaczeniu zyskał już w nowym tysiącleciu w związku z narastającym sporem amerykańsko-północnokoreańskim

¹ J. Zając, *Środki i metody polityki zagranicznej państwa*, w: R. Zięba (red.), *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009, s. 79–97.

z powodu tej kwestii i rozbudową potencjału nuklearnego Korei Płn. Z kolei problematyka zjednoczeniowa stała się istotnym zagadnieniem w związku z prowadzoną przez władze Republiki Korei tzw. słoneczną polityką. Zarówno problem nuklearny, jak i kwestia zjednoczeniowa są przejawem „koreanizacji” problemów na Półwyspie Koreańskim – to pod wpływem działań obu państw koreańskich Chiny i USA muszą uwzględniać w swoich kalkulacjach czynnik koreański i ustosunkować się do niego.

Struktura książki

Struktura książki została ukształtowana w taki sposób, aby kolejne rozdziały odzwierciedlały powyższe założenia. Książka składa się z ośmiu rozdziałów. Pierwsze dwa mają charakter definicyjno-teoretyczny, a trzeci – historyczny. Choć ich lektura powinna pozwolić na pełniejsze zrozumienie treści kolejnych rozdziałów, czytelnicy zainteresowani tematyką zasygnalizowaną bezpośrednio w tytule książki mogą swobodnie przejść do kolejnych części.

Celem pierwszego rozdziału jest wyodrębnienie Azji Północno-Wschodniej jako regionu w stosunkach międzynarodowych według kryterium bezpieczeństwa i z wykorzystaniem koncepcji regionalnych kompleksów bezpieczeństwa autorstwa Barry’ego Buzana i Ole Wævera. Taki sposób wyodrębnienia regionu zarysowuje podstawowe problemy badawcze pracy – zwraca uwagę na znaczenie Chin i USA w kształtowaniu dynamiki bezpieczeństwa na Półwyspie Koreańskim, będącym centralnym punktem Azji Północno-Wschodniej. W rozdziale wskazuję też na wybrane problemy naświetlające specyfikę tego regionu w kontekście bezpieczeństwa.

Z uwagi na złożoność rzeczywistości międzynarodowej w Azji Północno-Wschodniej i szerzej regionie Azji i Pacyfiku wybór zaledwie jednej perspektywy teoretycznej może być niewystarczający. Z tego względu w rozdziale drugim do problematyki bezpieczeństwa międzynarodowego w Azji Północno-Wschodniej podchodzę z perspektywy trzech dominujących teorii stosunków międzynarodowych: realizmu, neoliberalizmu i konstruktywizmu.

Rozdział trzeci traktuje o zaangażowaniu USA i Chin w Azji Północno-Wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem Półwyspu Koreańskiego, w kolejnych stuleciach i dekadach. Wychodzę z założenia, że podstawowa znajomość historii zaangażowania obu mocarstw w Azji Północno-Wschodniej ułatwia zrozumienie współczesnej

polityki zagranicznej i bezpieczeństwa tych państw na Półwyspie Koreańskim. Zarówno w części dotyczącej USA, jak i Chin wskazuję na wpływ czynnika geograficznego i kultury strategicznej na zaangażowanie tych państw w regionie – kwestie te do dziś mają wpływ na posunięcia obu mocarstw na odcinku koreańskim.

W rozdziale czwartym przedstawiam rolę USA w kształtowaniu bezpieczeństwa na Półwyspie Koreańskim. Dla zrozumienia specyfiki zaangażowania USA na półwyspie w aspekcie bezpieczeństwa zarysowuję wymiar globalny i regionalny (tj. odnoszący się do Azji i Pacyfiku) amerykańskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa w XXI w. Pozwala mi to wskazać cele i założenia amerykańskiej polityki na Półwyspie Koreańskim. Dla ukazania istotnej roli USA jako podmiotu kształtującego sytuację na półwyspie prezentuję wybrane współczesne środki i metody oddziaływania USA na bezpieczeństwo na tym obszarze.

Rozdział piąty dotyczy roli Chin w kształtowaniu bezpieczeństwa na Półwyspie Koreańskim. Jego struktura jest analogiczna do rozdziału czwartego. Specyfikę zaangażowania Chin na Półwyspie Koreańskim w wymiarze bezpieczeństwa ukazuję przez pryzmat rosnących aspiracji i zmieniającej się koncepcji polityki zagranicznej i bezpieczeństwa ChRL w znaczeniu globalnym i regionalnym. Wskazanie celów i założeń koreańskiej polityki Chin oraz przegląd wybranych współczesnych środków i metod ich oddziaływania na bezpieczeństwo na Półwyspie Koreańskim służy podkreśleniu złożonej i wielowymiarowej polityki ChRL wobec państw koreańskich.

W rozdziałach szóstym i siódmym piszę o polityce USA i Chin wobec dwóch najpoważniejszych wyzwań bezpieczeństwa na Półwyspie Koreańskim: programu nuklearnego Korei Północnej (rozdział szósty) i perspektyw zjednoczenia Korei (rozdział siódmy). Zarysowując ewolucję polityki obu państw wobec problemu nuklearnego, wskazuję interesy, wyzwania i narzędzia polityki zagranicznej USA i ChRL w warunkach dynamicznie zmieniającej się sytuacji na Półwyspie Koreańskim. Z kolei dla zobrazowania złożoności problemu ewentualnego zjednoczenia Korei nakreślam ewolucję stanowiska USA i ChRL wobec potencjalnej reunifikacji oraz wskazuję na korzyści i koszty, jakie wynikają z podziału Korei lub mogłyby wynikać na skutek jej zjednoczenia. Takie podejście służy ukazaniu obaw, dylematów i oczekiwań USA i Chin względem rozwoju wydarzeń na Półwyspie Koreańskim. Przedstawiam również wybrane scenariusze zjednoczeniowe, aby uwypuklić argumenty za poparciem i przeciw poparciu USA i Chin dla reunifikacji Korei.

Rozdział ósmy stanowi zwieńczenie trzech poprzednich rozdziałów. Zwracam w nim uwagę na to, jaki wpływ na współczesną dynamikę bezpieczeństwa w Azji Północno-Wschodniej ma zaangażowanie ChRL i USA w sytuację na półwyspie. Przywołane w rozdziale wybrane przykłady wewnątrza amerykańskiej i wewnątrzchińskiej debaty eksperckiej na temat możliwych kierunków polityki zagranicznej wobec szeroko pojętego problemu koreańskiego ukazują dylematy polityki ChRL i USA wobec Półwyspu Koreańskiego. W rozdziale zastanawiam się też nad perspektywami polityki obu mocarstw wobec problemu nuklearnego oraz perspektywy zjednoczenia Korei.

Kilka słów o literaturze

O wyborze tematu – poza wyżej wskazaną aktualnością i rosnącym znaczeniem problematyki – zdecydował fakt, że do tej pory nie powstała w Polsce całościowa analiza roli Chin i USA w kształtowaniu bezpieczeństwa międzynarodowego w Azji Północno-Wschodniej na przykładzie oddziaływania obu mocarstw na sytuację na Półwyspie Koreańskim. Doceniając wartość poznawczą cytowanych w książce publikacji, pragnę zaznaczyć, że właściwie nie podjęto w nich próby analizy zaangażowania Chin i USA na Półwyspie Koreańskim z uwzględnieniem kontekstu bezpieczeństwa międzynarodowego w Azji Północno-Wschodniej i dynamiki wewnątrzkoreańskiej. Ponadto znaczna część publikacji powstała co najmniej dekadę temu, co sprawia, że w niedostatecznym stopniu uwzględniono w nich rozwój północnokoreańskiego programu nuklearnego, który ma szczególnie istotny wpływ na bezpieczeństwo w regionie. Książka ta stanowi więc próbę wypełnienia pewnych luk w badaniach zmieniającej się sytuacji bezpieczeństwa w Azji Północno-Wschodniej i zaangażowania Chin i USA na Półwyspie Koreańskim.

Problematyce bezpieczeństwa międzynarodowego w Azji Północno-Wschodniej poświęcono jak dotąd niewiele miejsca w polskojęzycznej literaturze naukowej. Temat został podjęty przede wszystkim przez Edwarda Haliżaka w monografii *Regionalny kompleks bezpieczeństwa Azji Północno-Wschodniej* (2004). Wybrane wątki składające się na niniejszą pracę zostały poruszone również w innych opracowaniach tego autora. W 2020 r. ukazała się też książka na podstawie pracy doktorskiej Rafała Wiśniewskiego *Wpływ współpracy i rywalizacji mocarstw na bezpieczeństwo międzynarodowe w Azji Północno-Wschodniej w latach 1989–2014*. Dynamika bezpieczeństwa

na Półwyspie Koreańskim nie była jednak głównym przedmiotem badań w tych publikacjach.

Jak dotąd pojawiło niewiele opracowań monograficznych w języku polskim dotyczących Półwyspu Koreańskiego w ujęciu międzynarodowym. Z opracowań dotyczących historii Korei na uwagę zasługuje pionierska *Historia Korei* (2005) Joanny P. Rurarz oraz *W krainie porannej ciszy i śnieżnopióрых żurawi. Zachód a Królestwo Chosŏn. Historia wczesnych kontaktów XVI–XIX w.* Andrzeja Wadasa (2021). Niekwestionowaną wartość w polskich badaniach nad Koreą Północną zajmują liczne publikacje Waldemara J. Dziaka². Należy również odnotować wiele opracowań przygotowanych przez tego autora wspólnie z Jerzym Bayerem na temat polityki zagranicznej ChRL i stosunków chińsko-koreańskich, w tym zwłaszcza dwutomową pracę *Korea & Chiny* (2004). Od lat problematyką wewnętrzną w Korei Północnej zajmuje się Nicolas Levi³. Jeśli chodzi o problematykę międzykoreańską i zjednoczeniową, na uwagę zasługują monografie Andrzeja Bobera, Marcelego Burdelskiego i Grażyny Strnad⁴. Interesującymi publikacjami zbiorowymi, w których została podjęta m.in. tematyka koreańska w perspektywie międzynarodowej, są *Korea. Doświadczenia i perspektywy* pod red. Krzysztofa Gawlikowskiego i Elżbiety Potockiej (2002) oraz *Korea w oczach Polaków* pod red. Józefa Włodarskiego, Kamila Zeidlera i Marcelego Burdelskiego (2012). Wkład w rozwój badań nad historią kontaktów polsko-koreańskich wnoszą opracowania Marka Hańderka i Sylwii Szyg.

Bez wątpienia w ostatnich latach szeroko pojęta tematyka koreańska zyskuje coraz większą popularność na polskim rynku wydawniczym. Świadczą o tym m.in. książki popularyzujące wiedzę o różnych aspektach funkcjonowania Korei Północnej: *Korea Północna. Przebudzanie...* Elżbiety Potockiej (2020) i Korei Południowej: *Korea Południowa. Republika żywiołów* Marcina Jacoby'ego (2018) i *Kraj niespokojnego poranka. Pamięć i bunt w Korei Południowej* Romana Husarskiego (2021). Należy odnotować też aktywność Joanny Beczkowskiej z Ośrodka Spraw Azjatyckich na Uniwersytecie Łódzkim, która regularnie od

² Poza wymienionymi w bibliografii należy wskazać m.in. monografie takie jak *Korea Północna. U źródeł rodzinnej sukcesji władzy*, Wydawnictwo ISP PAN, 2009; *Kim Dzong Un. Kronika życia i walki*, Wydawnictwo ISP PAN, 2013.

³ Autor m.in. *Kto rządzi w Korei Północnej?*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, 2014; *System polityczny Korei Północnej. Aspekty kulturowe*, Askon, 2013; *Kim jest Kim Dzong Un?* (wspólnie z Edgarem Czopem), Kwiaty Orientu, 2016.

⁴ Polska badaczka jest również autorką prac podejmujących przede wszystkim problematykę wewnętrzną w Korei Południowej: G. Strnad, *Południowokoreańska droga do demokracji*, Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010 i (wspólnie z Waldemarem J. Dziakiem) *Republika Korei. Zarys ewolucji systemu politycznego*, Wydawnictwo ISP PAN, 2011.

2017 r. opracowuje serię „Monitor Koreański”, w której przedstawia aktualną sytuację polityczną, gospodarczą i społeczną w Korei Południowej, ze szczególnym naciskiem na jej aktywność w regionie Europy Środkowej oraz stosunki międzykoreańskie.

Wart odnotowania jest dorobek polskich badaczy w zakresie polityk zagranicznych Chin i USA realizowanych wobec państw azjatyckich. W przypadku opracowań dotyczących Chin szczególnie wartościowe są prace m.in. Jana Rowińskiego, Bogdana Góralczyka, Dominika Mierzejewskiego, Jerzego Bayera i Waldemara Dziaka. Natomiast jeśli chodzi o politykę zagraniczną USA wobec regionu azjatyckiego, na szczególną uwagę zasługują prace Marcina Grabowskiego i Edwarda Haliżaka. Publikacje tych autorów okazały się przydatne w przygotowaniu książki, ale skupiono się w nich wyłącznie na analizie wybranych elementów. Brakowało natomiast syntetycznego opracowania, które bezpośrednio korespondowałoby z tematem pracy.

Literatura anglojęzyczna poświęca zdecydowanie więcej miejsca zarówno problematyce bezpieczeństwa w Azji Północno-Wschodniej, jak i Półwyspowi Koreańskiemu i państwom koreańskim w stosunkach międzynarodowych. Istnieje również wiele opracowań omawiających politykę zagraniczną zarówno Chin, jak i USA wobec Azji Północno-Wschodniej i Półwyspu Koreańskiego. W przeważającej części cytowane prace podejmują wybrane zagadnienia, jak np. stosunki bilateralne Chin i USA z państwami koreańskimi, kwestię zjednoczenia Korei czy problem północnokoreańskiego programu nuklearnego. Nie sposób wymienić w tym miejscu wszystkich autorów, z których opracowań skorzystałem, przygotowując tę książkę. Szczegółowa lista wykorzystanych publikacji znajduje się w bibliografii zamieszczonej na końcu pracy. Dodatkowo w przypisach zamieściłem odwołania do publikacji poszerzających wiele zagadnień, których nie przybliżyłem w książce.

Ze względu na zakres tematyczny pracy i brak całościowej analizy badanego problemu pracę starałem się oprzeć na licznych i różnorodnych publikacjach. Posłużyłem się zarówno materiałami pierwotnymi (dokumenty strategiczno-polityczne, biuletyny informacyjne, wypowiedzi przedstawicieli państwowych, dane statystyczne, prasa), jak i wtórnymi (opracowania badaczy akademickich, organizacji rządowych i pozarządowych). Poza opracowaniami stricte naukowymi, tj. monografiami, rozdziałami w pracach zbiorowych i artykułami w czasopiśmie naukowych, sięgnąłem po komentarze, analizy i raporty publikowane przez ośrodki analityczne i organizacje pozarządowe. Z uwagi na aktualność i dynamikę badanych zjawisk konieczne było

monitorowanie na bieżąco specjalistycznych portali. Szczegółowy wykaz wykorzystanych źródeł znajduje się w bibliografii.

Uwagi do transkrypcji

W związku z brakiem uniwersalnej transkrypcji języka koreańskiego w pracy zdecydowałem się na używanie terminów w formie najczęściej pojawiającej się w literaturze, po którą sięgałem. Jako że w opracowaniach obcojęzycznych (głównie anglojęzycznych) najbardziej ugruntowany jest zapis oficjalny, tj. przyjęty w 2000 r. przez południowokoreańskie Ministerstwo Kultury i Turystyki, w książce w przeważającej części opieram się na tej transkrypcji, wyjątkowo pozostawiając zapis w transkrypcji fonetycznej McCune’a-Reischauera (jeśli taki był stosowany w cytowanych źródłach)⁵. Mając na uwadze silne zakorzenienie niektórych nazwisk w literaturze polskiej, konsekwentnie stosuję zapis Kim Ir Sen, Kim Dzong Il, Kim Dzong Un czy Li Syngman. W przypadku pewnych południowokoreańskich nazwisk, np. Moon Jae-ina, stosuję spopularyzowaną transkrypcję dla języka angielskiego. Natomiast w kwestii niektórych nazw geograficznych (Pjongjang, Panmundżom) opieram się na zaleceniach Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej⁶. Jako że znaczna część pracy jest poświęcona Chinom, w przypadku nazw chińskich posługuję się powszechnie stosowaną w publikacjach transkrypcją *pinyin*.

⁵ Problematyczne jest to, że nie istnieje jeden, uniwersalny system transkrypcji języka koreańskiego. System latynizacji McCune’a-Reischauera z 1937 r. został przyjęty w Republice Korei w 1984 r. i jako oficjalny system transkrypcji funkcjonował tam do 2000 r., kiedy został zastąpiony przez latynizację poprawioną (zmodyfikowany przez Narodową Akademię Języka Koreańskiego system McCune’a-Reischauera). Kwestię zapisu nazw z języka koreańskiego komplikuje również fakt, że obie Koree promują własne, odrębne systemy transkrypcji. Dodatkowo w środowisku polskich koreanistów z Uniwersytetu Warszawskiego sugeruje się powrót do używania transkrypcji polskiej, opracowanej w latach 60. XX w. przez Halinę Ogarek-Czój. Brak jednej uniwersalnej transkrypcji alfabetu koreańskiego sprawia, że pojawiające się kolejne propozycje zapisu spotykają się z krytyką środowiska językoznawców. Przykładowo zob. J.P. Rurarz, *Historia Korei*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, 2009, s. 10–12; T. Korsak, M. Hornung, *Mały słownik koreańsko-polski*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2012, s. 6–8.

⁶ Zob. *Nazewnictwo geograficzne świata: Azja Wschodnia*, z. 9, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, 2006, s. 72–93.

Podziękowania

Powstanie tej książki było możliwe dzięki wsparciu i życzliwości wielu osób. Szczególne wyrazy wdzięczności należą się Promotorowi. Praca nad rozprawą doktorską pod okiem prof. Jana Rowińskiego była wyjątkowym i wzbogacającym doświadczeniem – godziny inspirujących rozmów, cenne uwagi, serdeczność i pogoda ducha oraz pomoc wychodząca daleko poza wsparcie merytoryczne były kluczowe dla powstania tej pracy. Szczere podziękowania kieruję również do Promotor Pomocniczej, Kamili Pronińskiej, której wartościowe spostrzeżenia i niesłabnące zaangażowanie pomogły uporządkować wiele zagadnień, co początkowo wydawało się nie do osiągnięcia. Dziękuję też Michałowi Lubinie za rzetelne zrecenzowanie książki oraz udzielenie przydatnych rad i wskazówek potrzebnych w końcowym etapie prac nad publikacją.

Rozprawa doktorska, a następnie książka powstawała w różnych okolicznościach, które wpłynęły – mam nadzieję, że pozytywnie – na jej ostateczny kształt. Dziękuję Krzysztofowi Iwankowi, kierownikowi Ośrodka Badań Azji, w którym pracowałem w latach 2016–2017, za przychyłność w ostatnich miesiącach nierównej walki z doktoratem. Słowa podziękowania kieruję też do Alicji Bachulskiej i Przemysława Lesińskiego, którzy dzielnie znosili moje humory, jakie nieuchronnie pojawiały się w trakcie mozolnej pracy nad dysertacją.

Prace nad książką prowadziłem już jako analityk Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych. Dziękuję Dyrekcji PISM-u za zaufanie, jakim mnie obdarzyła, zatrudniając mnie i umożliwiając rozwijanie warsztatu analitycznego pod okiem doświadczonych Koleżanek i Kolegów. Szczególnie dziękuję Justynie Szczudlik i Damianowi Wnukowskiemu, koordynatorom programu Azja i Pacyfik, który mam przyjemność współtworzyć – jak mało kto łączą oni profesjonalizm i rzetelność z uczynnością, pogodą ducha i otwartością na drugiego człowieka. Wyrazy podziękowania kieruję też do Bartosza Wiśniewskiego, kierownika Biura Badań i Analiz w latach 2017–2019, którego pomocne rady i wskazówki do dziś kształtują mnie analitycznie i z którym przeżyliśmy inspirujące intelektualnie przygody podczas wypraw do Korei Północnej i Południowej. Dziękuję również Wydawnictwu, zwłaszcza Grażynie Nowocien-Mach, oraz Dorocie Dołęgowskiej i Katarzynie Staniewskiej za pomoc przy ostatnich szlifach nad książką. Za projekt i wykonanie okładki serdecznie dziękuję Beacie Świerczyńskiej.

Praca w PISM-ie otworzyła przede mną możliwości współpracy i poznania znakomitych znawców tematyki koreańskiej i szerzej azjatyckiej z zagranicznych instytucji analitycznych, takich jak m.in. Chatham House, East Asia Institute, European Union Institute for Security Studies, Institut français des relations internationales, Institute of Foreign Affairs and National Security, KF-VUB Korea Chair w Brussels School of Governance, Korea Institute for Defense Analyses, Korea Risk Group, Real Instituto Elcano, Stiftung Wissenschaft und Politik, Stockholm International Peace Research Institute i The Sejong Institute. Możliwość skonfrontowania poglądów ze znawcami tematu, takimi jak Eric Ballbach, Antoine Bondaz, John Delury, Alice Ekman, Mario Esteban, Hwang Ildo, Björn Jerdén, Jun Bong-Geun, Jun Hae-Won, Shannon Kile, Kim Jina, Andriej Łańkow, Ma Sang Yoon, Françoise Nicolas, John Nilsson-Wright, Ramon Pacheco Pardo, Su Fei, Gudrun Wacker i Wi Sung-lac wzbogaciła moją perspektywę i pozwoliła na nowo krytycznie spojrzeć na niniejszą publikację. Jestem wdzięczny również moim koreańskim znajomym: analitykom i dyplomatom, poznanym zarówno w Polsce, jak i w Korei Płd. i Korei Płn. Choć łączą nas przede wszystkim stosunki profesjonalne, to mam wrażenie, że przez lata udało się nam wypracować relację pozwalającą na szczerą i otwartą rozmowę. Poznawanie koreańskiej perspektywy – zarówno z Południa, jak i Północy – wzbogaca moje postrzeganie problemów na Półwyspie Koreańskim, każąc spojrzeć na sprawy pod zupełnie innym kątem. I przypomina mi znaną prawdę, że tam, gdzie wszyscy myślą podobnie, nikt nie myśli zbyt wiele.

W chwilach zwątpienia zawsze mogłem liczyć na najbliższą Rodzinę i Przyjaciół. Gdyby nie drzemiące w nich nieskończone pokłady energii i chęć pomocy niezależnie od okoliczności, ta książka z pewnością by nie powstała. Dziękuję Karolowi Wasilewskiemu, z którym od ponad dekady przemierzamy podobne ścieżki, za zaangażowanie w każdą z tysięcy rozmów, jakie odbyliśmy, otwartość umysłu i skłonność do refleksji, tak potrzebne w nieustannej pracy nad sobą. Wreszcie ogromne podziękowania kieruję do Veroniki Józwiak, z którą doświadczam szczęścia w codzienności i na którą mogę liczyć w dosłownie każdej sytuacji. Dzięki Veronice mogłem przezwyciężyć własne słabości i stawić czoło przeciwnościom losu. I ostatecznie napisać tę książkę.

Oskar Pietrewicz